

**UNIVERSITATEA “AUREL VLAICU” DIN ARAD
ȘCOALA DOCTORALĂ INTERDISCIPLINARĂ
FACULTATEA DE ȘTIINȚE UMANISTE ȘI SOCIALE
DOMENIUL DE DOCTORAT “TEOLOGIE”**

**TEZĂ DE DOCTORAT
REZUMAT**

**COORDONATOR ȘTIINȚIFIC,
Prof. Univ. dr. Habil. MĂCELARU MARCEL VALENTIN**

**DOCTORAND,
CARAMAN BRATU-MAXIMILIAN**

**ARAD
2024**

**UNIVERSITATEA “AUREL VLAICU” DIN ARAD
ȘCOALA DOCTORALĂ INTERDISCIPLINARĂ
FACULTATEA DE ȘTIINȚE UMANISTE ȘI SOCIALE
DOMENIUL DE DOCTORAT “TEOLOGIE”**

**DINAMICA TĂCERII DIVINE ÎN SCRIERILE VETEROTESTAMENTARE, O
ANALIZĂ TEOLOGICĂ CU APLICAȚIE LA SPIRITUALITATEA PENTICOSTALĂ**

**TEZĂ DE DOCTORAT
REZUMAT**

**COORDONATOR ȘTIINȚIFIC,
Prof. Univ. dr. Habil. MĂCELARU MARCEL VALENTIN**

**DOCTORAND,
CARAMAN BRATU-MAXIMILIAN**

**ARAD
2024**

CUPRINS

LISTA DE ABREVIERI	Error! Bookmark not defined.
Introducere	8
1.Considerații generale.....	8
2.Deus absconditus.....	9
2.1. Spectrul ascunderii lui Dumnezeu: între transcendent și imanent.....	9
2.2.1. Criza credinței.....	Error! Bookmark not defined.
2.2.2. Criza rațiunii	Error! Bookmark not defined.
2.2.3. Criza experiențială	Error! Bookmark not defined.
3. Identitatea dumnezeului ascuns.....	10
4.Continuitate și secvențialitate în atributele divine	Error! Bookmark not defined.
Metodologie	11
Structura tezei.....	13
CAPITOLUL I.....	Error! Bookmark not defined.
I. Ipostaze ale tăcerii divine – delimitări conceptuale.....	Error! Bookmark not defined.
<u>1.</u> Categoria tăcerii în diferite domenii	Error! Bookmark not defined.
2.1. Limitările cuvântului	Error! Bookmark not defined.
2.2. Tăcerea este anterioară cuvântului	Error! Bookmark not defined.
2.3. Tăcerea facilitează transformarea logosului în rhema.....	Error! Bookmark not defined.
2.4. Tăcerea și nimicul.....	Error! Bookmark not defined.
3.Tăcerea filosofică.....	Error! Bookmark not defined.
3.1. Limitările filosofiei.....	Error! Bookmark not defined.
3.2. Tăcerea între ambiguitate și paradox.....	Error! Bookmark not defined.
3.3. Tăcerea filosofică – perspective evolutive	Error! Bookmark not defined.
4.Tăcerea teologică	Error! Bookmark not defined.
4.1. Teologia – impactul ontologic.....	Error! Bookmark not defined.
4.2. Teologia apofatică	Error! Bookmark not defined.
5.Tăcerea ca eclipsă	Error! Bookmark not defined.
CAPITOLUL II.....	Error! Bookmark not defined.
Tăceri divine constructive.....	Error! Bookmark not defined.

1. Tăcerea de tip akedah: Dumnezeu tace – Avraam se îndumnezeiește. **Error! Bookmark not defined.**
 - 1.1. Considerații generale ale termenului akedah.....**Error! Bookmark not defined.**
 - 1.1.1. Originea și evoluția termenului akedah**Error! Bookmark not defined.**
 - 1.1.2. Aqedah în spații non-teologice**Error! Bookmark not defined.**
 - 1.1.3. Perspectiva teologico-filosofică a lui Philo asupra akedah .. **Error! Bookmark not defined.**
 - 1.1.4. Aqedah în tradiția rabinică.....**Error! Bookmark not defined.**
 - 1.2. Morfologia tăcerii divine în aqedah**Error! Bookmark not defined.**
 - 1.3. Tăcerea divină validează tipologia lui Avraam: tatăl tuturor credincioșilor **Error! Bookmark not defined.**
 - 1.3.1. Tăcerea divină validează concluziv**Error! Bookmark not defined.**
 - 1.3.2 Tăcerea divină validează anticipativ**Error! Bookmark not defined.**
 - 1.3.3 Aqedah reiterată pe parcursul Scripturii.....**Error! Bookmark not defined.**
- 1.3. Concluzii**Error! Bookmark not defined.**
2. Tăcerea providenței: Dumnezeu tace – Iosif iubește ca El**Error! Bookmark not defined.**
 - 2.1. Caracterul tăcerii divine din viața lui Iosif.....**Error! Bookmark not defined.**
 - 2.2. Tăcerea divină desăvârșește caracterul lui Iosif.....**Error! Bookmark not defined.**
 - 2.2.1 Iosif are însemnele unui om ales**Error! Bookmark not defined.**
 - 2.2.2. Necesitatea transformării caracterului lui Iosif**Error! Bookmark not defined.**
 - 2.2.2.1. Promovarea lui Iosif în casa lui Potifar (Geneza 39:1-6) **Error! Bookmark not defined.**
 - 2.2.2.2. Refuzul ofertei soției lui Potifar (Gen. 39:7-20)**Error! Bookmark not defined.**
 - 2.2.2.3. Temnița – prețul curăției (Geneza 39:21-41:14)**Error! Bookmark not defined.**
 - 2.2.2.4. Iubind ca Dumnezeu - apariția fraților lui Iosif (Gen. 45:5-8; 50:19)..... **Error! Bookmark not defined.**
 - 2.2.3. Ascunderea feței lui Dumnezeu.....**Error! Bookmark not defined.**
 - 2.2.4. Tensiunea transcendent – immanent.....**Error! Bookmark not defined.**
 - 1.3. Concluzii.....**Error! Bookmark not defined.**
3. Tăcerea lui Dumnezeu în viața lui Iov**Error! Bookmark not defined.**
 - 3.1. Alternața rostire/non-rostire**Error! Bookmark not defined.**
 - 3.1.1. Tăcerea lui Dumnezeu vs. non-tăcerea umană**Error! Bookmark not defined.**
 - 3.1.2. Dialoguri consecutive tăcerii**Error! Bookmark not defined.**

3.1.2.1. Prima intervenție – Iov confruntat cu propriile limitări	Error! Bookmark not defined.
3.1.2.2. A doua intervenție a lui Dumnezeu	Error! Bookmark not defined.
3.1.3. A auzi nu este suficient.....	Error! Bookmark not defined.
3.2. Concluzii la tăcerea divină în cartea Iov	Error! Bookmark not defined.
CAPITOLUL III	Error! Bookmark not defined.
II. Tăceri restrictive de tip blestem	Error! Bookmark not defined.
1. Tăcerea divină la nivelul individului.....	Error! Bookmark not defined.
1.1. Dumnezeu tace la Saul	Error! Bookmark not defined.
1.1.1. Profilul psihologic al agentului uman, în fața tăcerii lui Dumnezeu	Error! Bookmark not defined.
1.1.1.1. Saul – regele care înșeală așteptările.....	Error! Bookmark not defined.
1.1.1.2. Lepădare – întuneric – tăcere – alienare	Error! Bookmark not defined.
1.1.1.3. Fatalitatea respingerii	Error! Bookmark not defined.
1.1.1.4. Parțial nu este suficient	Error! Bookmark not defined.
1.1.1.5. Tăcerea anunțată își arată efectele.....	Error! Bookmark not defined.
1.1.2. Profilul psihologic al omului în fața tăcerii lui Dumnezeu....	Error! Bookmark not defined.
1.1.2.1. Tăcerea lui Dumnezeu ca eveniment stresant pentru agentul uman	Error! Bookmark not defined.
1.1.2.2. Saul – tipologia unei raportări negative la tăcerea lui Dumnezeu	Error! Bookmark not defined.
1.1.2.2.1. A – evenimentul activator	Error! Bookmark not defined.
1.1.2.2.2. B – convingeri disfuncționale ale agentului uman Saul.....	Error! Bookmark not defined.
1.1.2.2.3. C – consecințe emoționale, comportamentale și spirituale	Error! Bookmark not defined.
2. Tăcerea divină la nivel corporativ	Error! Bookmark not defined.
2.1. Tăcerea divină din Cartea lui Ieremia	Error! Bookmark not defined.
2.1.1. Specificul tăcerii divine din Cartea lui Ieremia	Error! Bookmark not defined.
2.1.2. Ieremia aflat în paradigma pierderii libertății	Error! Bookmark not defined.
2.2. Tăcerea din Cartea lui Amos	Error! Bookmark not defined.
2.2.1. Starea morală a lui Israel	Error! Bookmark not defined.
2.2.2. Alternanța sunet-tăcere	Error! Bookmark not defined.

2.2.3.	Foamea de cuvânt	Error! Bookmark not defined.
2.3.	Tăcerea lui Dumnezeu în Cartea Ezechiel.....	Error! Bookmark not defined.
2.3.1.	Cadrul instalării tăcerii la Ezechiel.....	Error! Bookmark not defined.
2.3.2.	Ruah Yhwh și Profetul.....	Error! Bookmark not defined.
2.3.3.	Ruah yhwh și Israel.....	Error! Bookmark not defined.
2.3.4.	Tăcerea divină precedă re-creația poporului.....	Error! Bookmark not defined.
2.3.5.	Concluzii.....	Error! Bookmark not defined.
3.	Tăcerea post exilică.....	Error! Bookmark not defined.
III.	Tăcerea boabei și a fărâmei	Error! Bookmark not defined.
1.	Tăcerea este întrezărită.....	Error! Bookmark not defined.
2.	Ieremia – Dumnezeu tace zăbovind	Error! Bookmark not defined.
3.	Ilie – tăcerea metaforică	Error! Bookmark not defined.
3.1.	Viața lui Ilie este în cumpănă	Error! Bookmark not defined.
3.2.	Qol demamah daqquh.....	Error! Bookmark not defined.
3.3.	Dumnezeu Se revelează prin tăcere.....	Error! Bookmark not defined.
4.	Psalmistul – Io dumia, sau superlativul tăcerii divine.....	Error! Bookmark not defined.
5.	Tăcerea divină asumată de om	Error! Bookmark not defined.
5.1.	David – tăcerea care înobilează	Error! Bookmark not defined.
5.2.	Tăceri poruncite.....	Error! Bookmark not defined.
5.2.1.	Plângerile lui Ieremia.....	Error! Bookmark not defined.
5.2.1.1.	Formă și context	Error! Bookmark not defined.
5.2.1.2.	Absența lui Dumnezeu	Error! Bookmark not defined.
5.2.1.3.	Tăcerea divină asumată de om	Error! Bookmark not defined.
5.2.1.4.	Tăcerea doliului versus plânsetul lui	Error! Bookmark not defined.
5.3.	Amos 6:9-10	Error! Bookmark not defined.
5.3.1.	Starea dezolantă a națiunii prevestește tăcerea	Error! Bookmark not defined.
5.3.2.	Impunerea tăcerii totale	Error! Bookmark not defined.
5.3.3.	Imperativul tăcerii este reiterat	Error! Bookmark not defined.
6.	Concluzii	Error! Bookmark not defined.
CAPITOLUL V		Error! Bookmark not defined.
IV.	Teologia tăcerii divine în cadrul Bisericii Penticostale	Error! Bookmark not defined.
1.	Delimitarea spiritualității penticostale	Error! Bookmark not defined.

2. Teologia spiritualității pentecostale	Error! Bookmark not defined.
2.1. Cadrul istoric conturează aspectele teoretice	Error! Bookmark not defined.
2.2. Paradigma spiritualității pentecostale	Error! Bookmark not defined.
2.2.1. Dincolo de cifre	Error! Bookmark not defined.
2.2.2. Între adâncimea și înălțimea fenomenului	Error! Bookmark not defined.
2.2.3. Spiritualitatea pentecostală – integrarea sfințeniei și a puterii	Error! Bookmark not defined.
	defined.
2.2.4. Perspective asupra spiritualității pentecostale	Error! Bookmark not defined.
2.2.4.1. Dogma scrisă și dogma trăită	Error! Bookmark not defined.
2.2.4.1.1. Prezența nemijlocită a Duhului în Trupul lui Cristos.....	Error! Bookmark not defined.
	defined.
2.2.4.2. Relația Cuvânt – Duh	Error! Bookmark not defined.
2.2.4.3. Închinarea pentecostală.....	Error! Bookmark not defined.
2.2.4.4. Caracterul natativ al spiritualității pentecostale....	Error! Bookmark not defined.
2.2.4.5. Experiențele personale	Error! Bookmark not defined.
2.3. Origini și continuitate	Error! Bookmark not defined.
2.4. Escatologie și coerență	Error! Bookmark not defined.
3. Tăcerea divină în comunitatea Bisericii Pentecostale din România	Error! Bookmark not defined.
	defined.
3.1. Considerații generale	Error! Bookmark not defined.
3.2. Interpretarea interviurilor pe tema tăcerii lui Dumnezeu	Error! Bookmark not defined.
	defined.
3.2.1. Definirea și delimitarea conceptuală a temei tăcerii divine în cadrul interviurilor	Error! Bookmark not defined.
	defined.
3.2.2. Reprezentarea statistică a respondenților.....	Error! Bookmark not defined.
3.2.2.1. Mediul de proveniență.....	Error! Bookmark not defined.
3.2.2.2. Vârsta	Error! Bookmark not defined.
3.2.2.3. Nivelul de instruire.....	Error! Bookmark not defined.
3.2.2.4. Implicarea în slujirea bisericească	Error! Bookmark not defined.
3.2.2.5. Repartiția pe sexe	Error! Bookmark not defined.
3.3. Rolul modelelor biblice în interpretarea tăcerii divine	Error! Bookmark not defined.
3.4. Interpretarea propriu-zisă a tăcerii divine așa cum este percepută de respondenți	Error! Bookmark not defined.
	defined.
CONCLUZII.....	Error! Bookmark not defined.

1. Sinteza capitolelor tratate în teză și evidențierea elementelor de noutate în tratarea temei tăcerii divine.....	Error! Bookmark not defined.
2. Concluzii finale	16
2.1. Tăcerea divină are numeroase forme, funcție de scopul lui Dumnezeu în raport cu ființa umană.	16
Tăcerea lui Dumnezeu facilitează transformarea logosului în rhema	17
2.2. Logosul este purtător de mesaj transformator	19
2.3. Tăcerea divină are funcție pedagogică	20

Introducere

1. Considerații generale

Simpla rostire a conceptului de “tăcere a lui Dumnezeu” stârnește reacții care incită la reflecție și cercetare. Motivele susținerii afirmației anterioare sunt numeroase. În primul rând, asocierea lui Dumnezeu cu tăcerea creează un efect aproape oximoronic. Mentalul colectiv, plasat chiar în afara arealului teologic sau religios practicant, asociază ființa dumnezeirii cu comunicarea. Indiferent de conținutul mesajului rostit sau de modalitatea în care o face, Dumnezeu este recunoscut ca unul care comunică prin rostire. Făcând loc unui concept cu care colectivitatea, în ansamblu, nu este obișnuită, se pare că paradigma de gândire enunțată este aparent deformată.

După cum vom vedea pe parcursul studiului nostru, tăcerea divină este o categorie subordonată comunicării în general. Absența sunetului nu permite interpretarea acesteia ca un mutism din partea lui Dumnezeu, ci ca o modalitate aleasă de El de a comunica și a Se comunica. Varianta interpretării tăcerii divine ca fiind un epifenomen al rostirii este exclusă. Tăcerea lui Dumnezeu este purtătoare de semnificanță lingvistică foarte consistentă, comparabilă cu rostirea însăși.

Modalitățile de interpretare, metodele și mesajul transmis de tăcerea divină sunt dezbătute și detaliate pe parcursul acestui studiu.

În al doilea rând, referirea la tăcerea divină ca noțiune opozabilă rostirii este defectuoasă. Tăcerea nu este opusul rostirii, după cum majoritatea indivizilor ar putea interpreta, în mod superficial. Relația de opoziție de tip antonimic dintre tăcere și rostire, derivă tocmai din argumnetul enunțat anterior. Eliminând ipostaza subordonării tăcerii în fața rostirii, prin faptul că tăcerea este în sine un semn lingvistic consistent, face și ca plasarea tăcerii în același spectru cu rostirea să fie o greșeală de interpretare. Tăcerea în sine este o noțiune spectrală, comportând numeroase nuanțe, funcție de numeroși factori. Unii dintre acești factori, pe care îi vom analiza în detaliu, pe parcursul acestui studiu, sunt natura tăcerii, scopul instituirii ei, intensitatea (de la un embargo total al comunicării divine, până la o retragere în plan secund a lui Dumnezeu) sau efectul avut asupra subiectului uman.

Dacă ar fi să reprezentăm pe aceeași axă rostirea și tăcerea, cele două noțiuni nu ar fi nicidecum plasate la poli opuși, tocmai pentru că prezența sau absența sunetului nu este un criteriu suficient de consistent potrivit căruia să interpretăm tăcerea. Reprezentarea pe axă ar trebui făcută după un algoritm al alternanței tăcerii cu răstirea, ambele fiind subordonate comunicării lui Dumnezeu. Mesajul divin este transmis prin rostire și tăcere deopotrivă. Instanțele tăcerii divine și mesajul transmis de aceasta sunt analizate în detaliu, în capitolele dedicate din acest studiu.

Nu în ultimul rând, tăcerea divină aduce în discuție problema revelației de Sine a lui Dumnezeu. Disputa dintre transcendența și imanența Sa este intens disputată. Fie că este făcută sub auspiciile teologiei Bisericii Răsăritene, fie în jurul conceptului de *Deus absconditus*, fie din perspectiva deconstructivistă a postmodernismului, prin care se aduc numeroase capete de acuzare lui Dumnezeu care tace în fața suferinței umane, tăcerea ridică, din nou numeroase și aprinse dezbateri.

Tăcerea lui Dumnezeu subscie și chiar se suprapune, în mare măsură, cu conceptul ascunderii lui Dumnezeu. *Deus absconditus* (lat. Dumnezeu ascuns) se referă la conceptul teologic creștin al incognoscibilității fundamentale a esenței lui Dumnezeu. Originile timpurii ale conceptului se duc în timp, până la scrierile proorocilor veterotestamentali. Cartea lui Isaia (Isaia 45:15¹) exprimă foarte conturat conceptul. Teologii medievali dezbăt intens conceptul, în scrierile

¹ Isaia 45:15 – „Dar Tu ești un Dumnezeu care Te ascunzi, Tu, Dumnezeul lui Israel, Mântuitorule!”

lor. Toma D'Aquino, Nicolae de Cusa sau Martin Luther fiind exponenții de seamă. În cele ce urmează vom trece în revistă câteva considerații pe marginea conceptului de Deus absconditus.

Apectele tratate, în această trecere în revistă sunt relevante pentru tema tăcerii divine, cu care de altfel se suprapune în cele mai multe dintre situații, din mai multe puncte de vedere. În primul rând, tăcerea și ascunderea lui Dumnezeu sunt elemente cu care mentalul colectiv nu este obișnuit. Referirea la fiecare dintre aceste concepte stârnește involuntar o reacție care cumulează sentimente precum reținere, dar și curiozitate, respingere, dar și fascinație. În al doilea rând, conceptele amintite generează crize care marchează întreaga paradigmă umană: o criză a credinței, a reținerii și a experienței.

2. Deus absconditus

2.1. Spectrul ascunderii lui Dumnezeu: între transcendent și immanent

3. Când teologii iau în discuție conceptul ascunderii lui Dumnezeu, cel mai adesea relaționarea se face cu atributul transcendenței Sale. Dumnezeu devine incomprehensibil², manifestând o inaccesibilitate în raport cu ființa umană. Întunericul lui Dumnezeu devine o metaforă a atributelor dumnezeiești nedescifrate de om, sau la care accesul este limitat³. Din această perspectivă, ascunderea este intrinsecă lui Dumnezeu. Cunoașterea sau experimentarea atributelor divine de către om, dovezile disponibile legate de existența Sa sau de validarea atributelor Sale sunt limitate de finitudinea ființei umane. Aceasta are accesibilitate parțială la atributele chiar intrinseci ale lui Dumnezeu. Denumite prin raportare la concepte aplicabile omului, aceste atribute nu pot fi aplicate lui Dumnezeu, întru-cât El nu poate fi cuprins de acestea. Dimensiunea spectrală a fiecărui atribut, care implică automat o progresie a intensității, exclude încadrarea lui Dumnezeu în acești parametri. Dacă omul poate fi bun, de la foarte puțin bun, trecând prin toate gradele spectrului până la cel mai bun cu putință,

² Mjaaland Marius Timmann, *The Hidden God, Luther, Philosophy and Political Theology*, Indianapolis, Indiana University Press, 2016, 90-93. Autorul dezbate conceptul Deus absconditus din perspectiva polemicii purtate de Luther și Erasmus. Cei doi sunt exponenții raționalismului, respectiv al unei forme deschise spre misticism, în ceea ce privește cunoașterea atributelor lui Dumnezeu. Luther, comentând Ps. 18:11 (“Întunericul Și-l făcuse învelitoare, iar cortul Lui, împrejurul Lui erau niște ape întunecoase și nori negri.”), concluzionează: “De aceea Dumnezeu este ascuns și incomprehensibil.” (p. 90).

³ Denis Turner, *The Darkness of God: Negativity in Christian Mysticism*, Cambridge, Cambridge University Press, 1998. Autorul abordează, din perspectiva misticismului creștin, specific Bisericii de Răsărit și continuator al stilului neoplatonician, ceea ce el numește metaforele negativității. Dumnezeu nu este legat de întuneric sau lumină, așadar locul Lui este dincolo de această distincție.

înseamnă că Dumnezeu nu poate fi calificat ca fiind bun, deoarece El nu poate subscrie aceeași scale de valori comună ființelor umane. Dacă Dumnezeu este bun în Sine, omul nu poate pretinde asocierea cu această calitate, deoarece, retribuirea unui grad inferior al bunătății ar însemna o ierarhizare. Consecutivitatea gradelor de bunătate implică întotdeauna un potențial “mai bun”, lucru inacceptabil, dacă vorbim despre Dumnezeu.

Ascunderea lui Dumnezeu generează crize existențiale, precum criza credinței, a rațiunii sau experiențiale. Toate aceste tipuri de crize sunt tratate pe parcursul tezei.

Identitatea dumnezeului ascuns

Chestiunea identității dumnezeului care este subiectul conceptului de deus Absconditus este importantă. Schelemberg ezită să asocieze entitatea la care se referă cu o religie anume. Concluzia este că referirea este una generică, impersonală, fără legături de conținut cu Dumnezeu creștin. Argumentul lui Schellenberg este vulnerabil, deoarece, în construirea lui, mizează pe un singur pilon, acela al incapacității ființei umane de a refuza o dragoste a unui Dumnezeu infinit în iubire.

Metodologie

Tartarea temei tăcerii divine este o provocare majoră. După cum am amintit, tema este valorificată în domenii diferite, precum filosofie, literatură sau alte plastice. Pentru toate aceste domenii, tăcerea nu are decât o funcție estetică, așa cum vom vedea pe parcursul acestei teze. Teologia este singura care valorifică tăcerea în sensul transformării lăuntrice a omului. Asemenea rostirii lui Dumnezeu, tăcerea Sa are capacitatea de a modela omul interior. Diercțiile în care este implicată tăcerea divină în transformarea lăuntrică sunt, fie constructive, prin parcurgerea unor etape ale creșterii spirituale, fie sfințirea acestuia, fie o revelație intimă a lui Dumnezeu. În acest context, am recurs la delimitarea domeniilor care interacționează cu teologia, recunășterea locului și rolului lor, dar și limitarea acestora în analiza noastră.

Prima etapă a studiului a avut în vedere identificarea nucleelor narrative în care tăcerea lui Dumnezeu își face prezența în scrierile Vechiului Testament. Secvențele de tăcere sunt numeroase, astfel că a fost nevoie de o selecție a acestora, funcție de realizarea unei tipologii a tăcerii divine.

Tipologiile în care este încadrată tăcerea divină, în lucrarea de față s-au conturat ținând cont de câteva principii. Astfel, după principiul efectului avut asupra subiectului uman s-au

conturat două dintre capitolele de bază ale tezei. Tăcerea are un efect constructiv, de dorit, benefic asupra omului, motiv pentru care am încadrat aceste nuclee în capitolul “Tăceri constructive”. Atunci când tăcerea survine ca o consecință a păcatului, ea are rol coercitiv. Deși aparent afectează zone neesențiale ale existenței umane, tăcerea lui Dumnezeu este prezentată ca un apogeu al mâniei Sale, motiv pentru care am dedicat un capitol acestor tăceri, intitulat “Tăceri de tip blestem”.

După principiul reprezentativității, se observă că unele secvențe de tăcere, deși au un potențial de interpretare profund, apar în situații mai dificil de identificat. Fie că sunt ascunse în detalii lingvistice și lexicale, fie sunt întrezărite în spatele altor elemente care obstrucționează vizibilitatea acestora, fie că sunt tăceri divine indirecte, așa cum este cazul tăcerilor umane instituite ca urmare a poruncii divine, aceste tăceri sunt studiate în capitolul “Tăcerea boabei și a fărâmei”. Denumirea este preluată din lirica lui Arghezi care reușește să identifice semnificații nebănuite în lucrurile minuscule și greu de identificat.

Ca metodă de abordare a nucleelor amintite am folosit o abordare diacronică, prin expunerea fenomenului tăcerii divine din mai multe perspective. Tratarea din punct de vedere istoric este unul dintre dimensiunile metodei diacronice, tăcerile divine putând fi puse față în față, funcție de momentul istoric al poporului Israel. Toate nucleele tăcerii de tip blestem manifestate la nivel corporativ apar în perioada pre-exilică, întrucât toate vizează mânia lui Dumnezeu față de păcatul poporului carea a ajuns la culme. În același timp, tăcerea lui Dumnezeu se instalează treptat și cu o tot mai mare intensitate, pe măsură ce se succed generațiile lui Israel. Din punct de vedere evolutiv, se observă o renunțare la tăcerea constructivă, pe măsură ce poporul se adâncește în păcat. Rostirea lui Dumnezeu, precum și tăcerea Sa constructivă se retrag, direct proporțional cu instalarea unei tăceri de tip blestem.

Principalul material prelucrat, pe parcursul tezei constă în nucleele de tăcere divină identificate și selectate pentru studiu, motiv pentru care, se impune o exegeză a riguroasă a textului. Exegeza cuprinde toate planurile textuale: fonematic, lexico-semantic, morfo-sintactic și chiar metatextual, prin analiza unor factori externi care influențează semnificația tăcerii divine.

În analiza textelor biblice semnificative pentru tăcerea lui Dumnezeu, am considerat oportuna apelarea la alte discipline de studiu. Folosirea acestor discipline, precum psihologia, filosofia, lingvistica etc. s-a făcut pentru susținerea sau lămurirea unor puncte de vedere teologice. S-a păstrat specificul unei teze de teologie, abordarea fiind din perspectiva impactului avut asupra

omului interior și a transformării survenite, prin secvența de tăcere. Spre exemplificare, în cazul lui Saul, în mod special s-a apelat la metode de interpretare psihologice și chiar psihiatrice. Involuția morală a personajului creează un model care se pretează să fie supus unei asemenea perspective. Saul este personajul alienat, din cauza păcatului, iar tăcerea lui Dumnezeu care se instalează progresiv și tot mai grav, în viața lui devine apăsătoare.

Tăcerea, asemenea cuvântului rostit este o categorie afectată de incidența postmodernismului. Destructivismul caracteristic mișcării a încercat folosirea unui element cu potențial duhovnicesc, așa cum este tăcerea, pentru demonstrarea inexistenței lui Dumnezeu sau, cel puțin o devalidare de atributele frumuseții Sale. În acest sens, fiind un partizan al valorilor tradiționale, validate de Scriptură și de Duhul lui Dumnezeu, pe parcursul tezei am încercat demontarea argumentelor deconstructiviste și oferirea unor elemente de apologetică creștină. Același demers a fost necesar, când tăcerea a intrat sub incidența interpretării misticii orientale. Deși misticismul Bisericii de Răsărit valorifică tăcerea divină, lucru subliniat pe parcursul tezei, acesta o face din perspectivă biblică și urmărind asemănarea omului după Chipul lui Cristos. Nu se poate spune același lucru despre mistica orientală, motiv pentru care a fost necesară o delimitare categorică de conceptul ei.

Latura aplicativă a tezei este tratată într-un capitol separat care urmărește o analiză a tăcerii divine în cadrul Bisericii Penticostale din România. Eminentul este inedit din mai multe puncte de vedere. În primul rând, mișcarea penticostală este recunoscută ca având un etos bazat pe rostire și pe exteriorizare auditivă a întâlnirilor, fapt care face ca intenția analizei propuse să fie o provocare, încă de la început.

Pentru realizarea acestui capitol am recurs la o serie de interviuri susținute față în față. Interviurile au fost ghidate de un set de întrebări, dar parcursul a fost dicta mult de răspunsurile oferite la întrebările anterioare. Au fost susținute și analizate 60 de interviuri care au asigurat o masă de reprezentabilitate confortabilă. Subiecții au fost selectați, în așa fel încât să reprezinte toate categoriile de vârstă, sex, mediu de proveniență, instruire academică, nivel de implicare în slujirea bisericii. Aceste interviuri au contribuit semnificativ la unele direcții date în teză, elemente care vor fi evidențiate în partea de concluzii finale a lucrării.

Structura tezei

Teza de față este structurată pe cinci capitole, fiecare dintre ele având o introducere și o concluzie. Astfel, în discuția introductivă, în care am prezentat conceptul tăcerii divine, asocierea lui cu ascunderea lui Dumnezeu, precum și implicațiile pe care le atrag aceste concepte, am încadrat și am justificat tema de studiu, am prezentat sursele care sunt evaluate în teză, precum și metodologia de lucru. Justificarea temei de studiu are la bază faptul că tăcerea nu marchează absența sunetului, ci este o categorie bogată în conținut, care transmite un mesaj cel puțin la fel de consistent ca și rostirea. Dincolo de conținutul bogat și cu rol transformator asupra subiectului uman, tăcerea lui Dumnezeu naște numeroase opinii controversate. Acestor opinii le-am oferit contraargumente bazate pe principiile Bibliei și a apologeticii creștine.

Primul capitol prezintă tăcerea lui Dumnezeu în relație cu logosul și cu nimicul. În relație cu cuvântul rostit, am arătat faptul că tăcerea nu este un epifenomen al rostirii, ci, alături de aceasta este subordonată comunicării, având toate elementele schemei de comunicare. Tot în acest capitol am pus față în față tăcerea teologică cu cea filosofică, arătând limitările celei din urmă și potențialul, uneori prea puțin exploatat, al tăcerii teologice. Tăcerea teologică are un impact ontologic, spre deosebire de cea filosofică. Aceasta se limitează la o funcție estetică, cel mult. Un nucleu important al acestui capitol îl constituie subcapitolul despre tăcerea în teologia apofatică și rolul tăcerii în cunoașterea lui Dumnezeu și a unirii cu El, în Cristos. Tot din perspectivă categorială, am prezentat tăcerea divină ca eclipsă, concept apărut în teologia lui Martin Buber și consacrat de scrierile lui Andre Neher. Tăcerea ca eclipsă pune în lumină caracterul previzibil al acesteia și al efectelor sale.

Scopul acestui capitol a fost delimitarea conceptuală a tăcerii teologice de alte domenii de cercetare, precum și evidențierea potențialului de conținut pe care îl are. Semele tăcerii, deși sun mai greu de identificat și de delimitat, oferă celui deprins în cunoașterea ei un conținut bogat în semnificații și un potențial transformator hotărâtor pentru ființa umană.

Al doilea capitol tratează nuclee narrative din tipologia tăcerii divine constructive. Aceste tăceri aduc un aport semnificativ în viața celor aleși de Dumnezeu pentru traversarea acestor secvențe. Personajele alese pentru a fi supuse studiului au dobândit, în urma parcurgerii secvenței de tăcere, o înnoibilare cu unul din atributele caracterului lui Dumnezeu. Astfel, Avraam, își desăvârșește credința în Dumnezeul lui, devenind tatăl tuturor credincioșilor; Iosif ajunge să iubească asemenea lui Dumnezeu, iar Iov ajunge să Îl cunoască pe Dumnezeu. Tăcerea lui Dumnezeu în dreptul lui Avraam, chemat să îl jertfească pe Isaac, este o tăcere de tip akedah, dar

subscrie și tipologiei tăcerii ca eclipsă. Tăcerile divine la Iosif și Iov sunt monumentale, datorită duratei extenuante pe care se întind, depășesc limitele unei tăceri de tip eclipsă, deoarece așteptarea se prelungește atât de mult, încât nu lasă să se întrevadă ceva din exactitatea și previzibilitatea eclipsei. Această tipologie a tăcerii are, probabil, cea mai însemnată valoare pentru transformarea omului lăuntric. După cum am arătat, în capitolul aplicativ al tezei, credincioșii, deși nu operează termenul de tăcere a lui Dumnezeu, îl trăiesc, îl interpretează profund și o fac prin raportare la personaje biblice precum Avraam, Iosif sau Iov.

Al treilea capitol tratează tipologia tăcerilor de tip blestem. Denumirea este justificată de efectul avut de tăcerea restrictivă a lui Dumnezeu. Manifestate la nivelul individului, cea mai concludentă situația lui Saul, regele care nu împlinește așteptările divine. Decăderea lui morală este direct proporțională cu intensitatea tăcerii lui Dumnezeu instalată în dreptul lui. Evoluția lui Saul este făcută și din perspectiva teoriei cognitiv-comportamentale preluate din psihologie. El urmează traseul alienării morale, sociale și spirituale, datorită deciziilor greșite pe care le ia.

Capitolul prezintă mai multe situații de tăcere instituite la nivel corporativ, respectiv, la nivelul întregului popor Israel. Toate situațiile analizate sunt încadrate în perioada pre-exilică, în care oamenii lui Dumnezeu vestesc instituirea tăcerii lui Dumnezeu, ca o împlinire a blestemului enunțat în Deuteronom 25-28. Deși corespund aceleiași perioade istorice și au același referent, tăcerile din cartea lui Ieremia, Ezechiel sau Amos se diferențiază prin nuanțe fine sau categorice. Astfel, tăcerea lui Ieremia este mai mult o tăcere divină asumată de prooroc, ca dovadă a ascultării și a supunerii voii lui Dumnezeu; tăcerea din cartea Ezechiel este mai mult o retragere a lui Dumnezeu în relație cu poporul și cu Templul. În cartea lui Amos, tăcerea este cel mai plastic exprimată, folosind metafora foamei și a setei după cuvântul lui Dumnezeu. Această tăcere este apăsătoare și de nedorit, dar este un strigăt al lui Dumnezeu la pocăință a poporului.

Al patrulea capitol analizează tăceri divine care se caracterizează prin scurtimea apariției în textul biblic. De cele mai multe ori, aceste secvențe de tăcere sunt ascunse în detalii semantice, fonematice sau morfo-sintactice. Importanța acstor tăceri constă, în primul rând în revelarea frumuseții caracterului lui Dumnezeu. Metafora tăcerii la Ilie (lit. 'glasul sublim al tăcerii') revelează un Dumnezeu blând, sublim, care se coboară la robul Său Ilie într-o formă compatibilă nevoilor sale sufletești. Expimarea oximoronică din psalmi (Io dumia) sublinează profunzimea durerii Robului lui Dumnezeu. Tăcerea despărțirii de Tatăl este cea mai apăsătoare tăcere din Univers, iar prin asta, se sublinează valoarea de expresie a tăcerii divine. Cea mai mare dovadă de

iubire este exprimată prin povara unei tăceri cutremurătoare. La fel de sugestive sunt tăcerile umane instituite ca asumare a tăcerii divine. Ele revelează caracterul nobil al omului transformat de Duhul lui Dumnezeu.

Al cincilea capitol tratează o parte aplicativă a tezei, și anume felul în care este percepută tăcerea lui Dumnezeu în cadrul Bisericii Penticostale din România. După o introducere privitoare la spiritualitatea penticostală, se analizează cele 60 de interviuri susținute față în față. Analiza conceptului tăcerii lui Dumnezeu în viața credincioșilor a revelat numeroase aspecte ale tăcerii. Unul dintre ele, concretizat și în concluziile finale ale tezei este faptul că tăcerea lui Dumnezeu are un rol pedagogic foarte eficient. Asocierea tăcerii divine este, aproape în exclusivitate asociată suferinței, însă o suferință purificatoare și revelatoare pentru viața credinciosului.

Concluziile trec în revistă demersul fiecărui capitol, precum și elementele de noutate surprinse în fiecare dintre acestea. Concluziile finale enunță valoarea tăcerii divine în raport cu ființa umană, precum și felul în care contribuie la transformarea acesteia. Teza enunțată a lucrării “Tăcerea divină este purtătoare de mesaj transformator, asemenea logosului” este demonstrată. Tipologiile tăcerii apar în funcție de scopul avut de Dumnezeu cu viața omului, scop motivat întotdeauna de dragostea Sa. Dumnezeu alege să tacă cu semnificație, în raport cu oamenii, iar tăcerea Sa este purtătoarea unui mesaj transformator. De asemenea, tăcerea divină are funcție pedagogică și de facilitator al logosului în rhema.

1. Concluzii finale

În final, din teză se desprind următoarele concluzii privitoare la tăcerea divină în scrierile veterotestamentale. Concluziile privesc unicitatea perspectivei asupra temei tăcerii lui Dumnezeu. Concluziile cercetării sunt următoarele:

1.1. Tăcerea divină are numeroase forme, funcție de scopul lui Dumnezeu în raport cu ființa umană.

Terminologia care denumește tăcerea divină este variată. De multe ori, termenul de tăcere nu apare în discuție, dar raportarea se face la același concept al faptului că Dumnezeu alege să tacă, în anumite circumstanțe și în raport cu anumite persoane. Conceptul este găsit în literatura

de specialitate și ca ‘ascunderea lui Dumnezeu’, ‘ascunderea feței lui Dumnezeu’, ‘retragerea prezenței lui Dumnezeu’.

Conceptul de ascundere a lui Dumnezeu, *Deus absconditus*, a trezit numeroase dezbateri pe seama caracterului lui Dumnezeu. Cele mai multe dintre aceste dezbateri înclină să Îl acuze pe Dumnezeu pentru faptul că rămâne pasiv în fața suferinței umane. Această acuză naște crize semnificative în viața unora. Fie că vorbim de criza credinței sau a rațiunii, fie de criza experiențială, demersul acuzator are câteva neajunsuri esențiale care destructurează propriul lor demers. Primul neajuns este legat de identitatea dumnezeului care se ascunde. De obicei referirea se face la o deitate generică non-identitară pe seama căreia se pun numeroase acuze legate de neimplicare în crizele umane. Un alt neajuns este răsturnarea paradigmei firești a lucrurilor, și anume, se încearcă supunerea lui Dumnezeu normelor și limitărilor umane, în loc să se încerce ridicarea omului la nivelul de înțelegere a lui Dumnezeu. Demersul este unul tipic postmodernismului, prin destructurarea conceptelor fundamentale. În cele din urmă, se induce eronat ideea că omul este absolvit de o vină sau că suferința, identificată ca secvență a tăcerii divine, s-ar datora unui dezechilibru provocat de atitudinea sau faptele omului.

Studiul nostru pornește de la premisa unui Dumnezeu imuabil, desăvârșit în atributele Sale și care interacționează cu ființa umană motivat de o dragoste absolută. Aplicând aceste premise, putem integra armonios toate tipologiile tăcerii divine supuse atenției, în prezenta teză.

Chiar dacă provoacă nedumerire sau consternare, tăcerea constructivă lasă să se întrevadă motivațiile desăvârșite ale lui Dumnezeu, când inițiază o secvență de tăcere. Fie că vorbim de Avraam care avea în minte o soluție de rezervă, în cazul în care jertfirea se finaliza (credea că Dumnezeu putea să i-l dea înapoi pe Isaac chiar și din morți), fie că este vorba de Iov a cărui zbatere este monumentală, atât prin durată, cât și prin profinzimea introspecției, în cazul tuturor tăcerea are un rol constructiv care se finalizează cu o înnobilare a caracterului uman. Înobilarea este diversă la fiecare individ, funcție de golul identificat în viața lor și de scopul avut de Dumnezeu, atât cu persoana în cauză, cât și cu generațiile viitoare.

În ceea ce privește tipologia tăcerilor de tip blestem, paradigma se respectă, de asemenea. În spatele instituirii embargoului tăcerii se află un Dumnezeu îndurerat care recurge la această ultimă încercare de întoarcere la El a celor în cauză. În acest caz, tăcerea lui Dumnezeu este un climax al intensității pedepselor prevăzute în Deuteronom 25-28. Chiar și proorocii pre-exilici care

rostesc judecata finală a lui Dumnezeu prin instituirea tăcerii Sale, lasă să se întrezărească intenția lui Dumnezeu de a acorda iertare și restaurare.

Tipologia tăcerii boabei și a fărâmei are un efect revelator asupra frumuseții caracterului lui Dumnezeu. ascunse în detalii diverse, aceste tăceri parcă sunt rezervate celor aleși să le reveleze trăsături ale lui Dumnezeu pe care majoritatea nu pot să le vadă. Ilie, în abisul depresiei în care se afla, primește o mângâiere prin glasul sublim al tăcerii divine, mângâiere care nu putea fi exprimată în cuvinte. David, prin asumarea tăcerii divine, descoperă noblețea caracterului celui care alege să nu obțină o dreptate imediată, bazat fiind pe faptul că răsplătirea vine de la Dumnezeu.

Tăcerea lui Dumnezeu facilitează transformarea logosului în rhema

Tăcerea lui Dumnezeu alternează cu rostirea, ambele având rolul de a transforma viața credinciosului după Chipul lui Cristos. Asemenea celor văzute în capitolele anterioare, tăcerea lui Dumnezeu, identificată sub forma unei încercări sau a unui episod dureros, facilitează transformarea cuvântului înmagazinat anterior în inime credincioșilor în rhema. Momentele de tăcere a lui Dumnezeu, în raport cu credinciosul, dau răgaz acestuia să interiorizeze cerințele lui Dumnezeu prezente în Cuvânt și să le asimileze. Formula este simplă: Cuvântul ne spune ce trebuie să facem, tăcerea ne spune cum să facem.

Facilitarea este prezentă, în special în cazul tăcerilor constructive. Subiecții umani au un bagaj de cunoștințe privind voia și legea lui Dumnezeu. Sunt echipați din punct de vedere al informațiilor pe care le dețin. În cazul lor, tăcerea intervine ca un răgaz necesar de a împlini în mod deplin așteptările avute de Dumnezeu de la ei. Exemplul lui Iov este cel mai edificator, când, în final, capitulând în fața frumuseții lui Dumnezeu, recunoaște faptul că doar auzie *despre*, fără să Îl cunoască cu adevărat. Iosif urmează un traseu similar, dar cu mult mai multă demnitate în fața suferinței. El avea promisiunile lui Dumnezeu, primite prin descoperire, dar nu era echipat să intre în posesia lor. Miza nu era ca el să ajungă liderul familiei sale, ci împlinirea unui plan care viza generațiile viitoare pentru multe secole. Tăcerea prelungită a lui Dumnezeu îl echipează pe Iosif cu haina sfințeniei, a răbdării și a unei iubiri ca a lui Dumnezeu.

În acest punct, putem concluziona că funcția de facilitator a tăcerii lui Dumnezeu este profund validată de prezența Duhului lui Dumnezeu. Relația enunțată aici, dintre rostire și tăcere

este cea enunțată de Pavel dintre slovă și Duh⁴. Cuvântul rostit ucide prin judecata pe care o aduce în urma neîmplinirii sale de către om. Logosul în sine nu este suficient pentru a da viață ființei umane, dacă acesta nu primește o transformare lăuntrică reală. Trăirea cuvântului, însușirea lui în lăuntrul ființei umane este posibilă prin facilitarea tăcerii divine. Omul este privat provizoriu de asistarea nemijlocită a lui Dumnezeu prin cuvânt, pentru a da răgaz acestuia să fie împlinit.

În acest sens, teologia apofatică a Bisericii de Răsărit surprinde cel mai profund relația dintre cuvânt și rostire. Chiar dacă scrierile amintite accentuează tăcerea omului, aceasta este o asumare a tăcerii divine. Sufletul primește mai greu (sau nu poate primi uneori) tainele lui Dumnezeu, dacă este înconjurat de un areal al sunetului. Tăcerea lui Dumnezeu coborâtă sub forma unui susur blând, așa cum este cazul lui Ilie, este gata să coboare cu aceeași blândețe în sufletul primenit pentru a o primi. Transformarea cuvântului prin tăcere este o lucrare tainică, asemenea nașterii din nou⁵. Cuvântul rostit anterior are nevoie de un răgaz al tăcerii divine pentru a se materializa, în caz contrar, împlinirea lui nu este decât parțială. Tăcerea scoate cuvântul din limitările sale și îi dă o greutate veșnică.

1.2. Logosul este purtător de mesaj transformator

Dincolo de facilitarea transformării cuvântului în rhema, logosul însuși este purtător de mesaj transformator pentru viața credinciosului. În momentele de tăcere, Dumnezeu vorbește credinciosului un mesaj transformator. Bogăția acestui mesaj este, adesea, mai consistentă decât mesajul unei rostiri din partea lui Dumnezeu. Concluzia aceasta coincide cu una din tezele prezentului studiu: tăcerea divină nu este un epifenomen al rostirii, ci este o formă de comunicare divină. Atât cuvântul rostit, cât și tăcerea sunt subordonate funcției comunicării.

Dumnezeu este o Persoană relațională, așa cum l-a și creat pe om. Relația este, în primul rând susținută de comunicare. Cea mai la îndemână formă de comunicare este cea care folosește cuvântul rostit. Ea nu este restricționată decât foarte puțini factori. Limitarea poate surveni din capacitatea de mânăuire a ideilor de către individ sau cauze biologice, precum lipsa auzului.

⁴ 2 Corinteni 3:6 – “ne-a făcut în stare să fim slujitorii unui legământ nou, nu al slovei, ci al Duhului, căci slova ucide, dar Duhul dă viață.”

⁵ Ioan 3:8 – “Vântul suflă încotro vrea și-i auzi vuietul, dar nu știi de unde vine, nici încotro merge. Tot așa este cu oricine este născut din nou.”

Posibilitățile de numire a referentului prin cuvânt sunt infinite și la dispoziția majorității oamenilor. Cuvintele fixează și precizează referentul. Obiectul cunoașterii este încadrat în limite, mai stricte sau mai laxe, de către cuvânt. Precizarea este însă limitativă, întrucât circumscrie obiectul, retrage obiectul din arealul său și îl supune finitudinii.

Indiferent de domeniul în care este folosit, fie cel al artelor, al filosofiei sau al teologiei, cuvântul limitează. Cuvântul rostit de om are acoperire în limitele de înțelegere a fiecăruia dintre emitenți. Cuvântul nu poate exprima mai mult decât capacitatea de comprehensiune a fiecărui individ. Sensurile realității sunt percepute de fiecare dintre noi, în limitele înțelegerii noastre. Cuvântul uman nu are acces la infinit care este inexprimabil prin cuvinte umane. Cuvintele conțin în ele însele o capcană, aceea a limitării realității la cotidianul fiecăruia.

Limitarea cuvântului rezidă și din faptul că acesta poate fi anulat de alt cuvânt prin negație. Cuvintele nasc idei care pot fi anulate de cuvinte însele. Percepția cuvântului ca plin, iar a tăcerii ca formă a vidului, este doar aparentă. În capitolele dedicate tipologiilor tăcerii divine am văzut faptul că tăcerea este mai bogată și mai expresivă decât rostirea. Învelișul sonor al cuvintelor facilitează înțelegerea sensurilor, însă o și limitează.

Punerea față în față a tăcerii cu cuvântul rostit nu urmărește o depreciere a cuvântului, ci o scoatere în lumină a capacității de semnificație a tăcerii. Fiecare dintre cele două are locul și rolul lor. Fiecare merită atenția cuvenită, deși ambele sunt susceptibile de a transmite formă fără fond.

Teologia Bisericii de Răsărit accentuează importanța tăcerii umane ca o condiție a cunoașterii intime a lui Dumnezeu, însă tăcerea umană, în acest caz, este o asumare a tăcerii divine. Sincronizarea este necesară, pentru că Dumnezeu este pregătit să comunice taine, dându-și întâlnire cu ființa umană, într-un areal al tăcerii. Detașarea de sunet, transformat prea adesea în zgomot, este obligatorie înțelegerii tăcerii divine. Spre deosebire de cuvintele care, cum am văzut, sunt limitative, tăcerea deschide posibilități de interpretare nelimitate. Desigur că procesul de descifrare a semnificațiilor tăcerii trebuie condus de Duhul lui Dumnezeu și să fie în acord cu Scripturile. Orice neconcordanță dintre acești factori, duce la anularea interpretării.

După cum am văzut în prezentul studiu, tăcerea divină și tăcerea umană sunt pline de semnificație. Dumnezeu decide, în dreptul unor aleși ai Săi să li se reveleze prin tăcere. Profunzimea frumuseții divine se revelează prin tăcerea lui Dumnezeu. Cunoașterea de Dumnezeu prin tăcerea Sa întâmpină două restricții. Mai întâi este alegerea lui Dumnezeu cărei ființe să îi

vorbească prin tăcere, apoi este vorba de capacitatea omului de a interpreta corespunzător tăcerea divină.

1.3. Tăcerea divină are funcție pedagogică

Asemenea mistagogului din traseul inițiativ al eroului literaturii populare, tăcerea divină realizează o funcție pedagogică. Aceasta este observată atât în nucleele analizate în cadrul tipologiilor studiate. Iov dobândește o cunoaștere profundă a lui Dumnezeu, în urma secvenței de tăcere la care este supus. Cu toată îndărătnicia de care dă dovadă, dincolo de toată frustrarea exprimată fără menajamente, dincolo de durerea de neegalat pe care o experimentează, Iov este ghidat într-un proces de învățare prin descoperire. Schema Știu - Vreau să știu – Am aflat este completată până la capăt, în cazul lui Iov, după cum el însuși mărturisește, în finalul periplului. Parafrazat se poate spune: știam puțin despre Dumnezeu, mi-am pus nenumărate întrebări ca să-L înțeleg, iar acum știu cum este El cu adevărat.

Tot așa și Iosif, dobândește în finalul secvenței de tăcere înțelepciunea pe care o enunță chiar el: “Negreșit voi ați vrut să-mi faceți rău, dar Dumnezeu a schimbat răul în bine.” Această descoperire nu i-a fost transmisă lui Iosif instant, ci a avut nevoie de un proces minuțios în care să învețe să deosebească voia lui Dumnezeu de răul care i se întâmpla.

Și în cadrul tăcerilor de tip blestem funcția pedagogică este evidențiată foarte bine. Principiul este enunțat de Dumnezeu Însuși: “Dacă nu ați vrut să slujiți în pace, veți învăța să Mă slujiți în robie.” Privarea de rostirea pe care nu au știut să o aprecieze are ca scop învățarea valorii pe care aceasta o avea. Pierderea unui lucru duce la aprecierea cu adevărat a acestuia.

Funcția pedagogică este exprimată adesea în cadrul interviurilor susținute pentru partea aplicativă a lucrării. Majoritatea afirmă (nedirijat sau indus!) că, pe parcursul tăcerii lui Dumnezeu, într-o anumită situație dificilă, au învățat răbdarea, sau smerenia, sau valoarea iertării, lucruri pe care le știau anterior, dar nu le trăiau. Majoritatea respondenților apreciază efectul transformator al tăcerii divine și, mai ales, ceea ce au învățat pe parcursul acestui episod. Această funcție nu este doar informativă, ci are efecte în etapele ulterioare ale vieții de credință. Prin tăcerea Sa, respondenții au ajuns să Îl cunoască mai bine, să înțeleagă mai bine felul Său de a lucra, în raport cu oamenii, au conștientizat nevoile reale ale lăuntrului lor. Cel mai greu de biruit metehne ale sufletului, așa numitele păcate ale duhului, precum mânia, mândria, frica, necredința etc. au găsit

rezolvare sau atenuare în urma secvențelor de tăcere a lui Dumnezeu. Întrebați fiind cum ar reacționa, dacă ar trebui să treacă prin aceeași experiență din nou, majoritatea încep răspunsul cu “Aș ști cum să ...”. Chiar dacă este subordonată într-o anumită măsură funcției de facilitare a logosului în rhema, sau se intersectează adesea cu aceasta, considerăm că funcția pedagogică este bine conturată în cadrul tăcerii divine.

Pornind la drum cu intenția de a face o analiză a dinamicii tăcerii lui Dumnezeu în raport cu Cuvântul Său, am descoperit profunzimea tăcerii Sale și potențialul pe care aceasta îl are de oferit pentru viața credinciosului. Având ca temelie principală teză a prezentei lucrări, faptul că tăcerea lui Dumnezeu nu marchează doar lipsa sunetului, ci este putrătoare de semnificație, am descoperit, pe parcursul acestei lucrări nebanuitele profunzimi și bogății ale tăcerii lui Dumnezeu. În omul meu lăuntric, ca unul care iubește tăcerea și solitudinea, am descoperit în felul meu de a fi o reflexie a felului minunat în care Dumnezeu alege să vorbească prin tăcere. Slavă Lui.

BIBLIOGRAFIE

Augustin, *Confessiones*, Humanitas, București, 1998.

Averbeck, Richard E., *Breath, Wind, Spirit and the Holy Spirit in the Old Testament*, in *Presence, Power, and Promise: The Role of the Spirit of God in the Old Testament*, edited by David G. Firth and Paul D. Wegner (Downers Grove: IVP, 2011).

Balentine, Samuel E., *Prayer in the Hebrew Bible, the Drama of Divine-Human Dialogue*, Minneapolis: Fortress, 1993.

Baron, Salo, *Social and Religious History of the Jews*, Columbia University Press, New York, 1952, vol. I.

Barry, Levy B., “Rashi’s Commentary on the Torah: A Survey of Recent Publications”, în: *A Journal of Jewish Orthodox Thoughts*, Vol. 23, No. 4 (Summer 1988)

Barth Karl., *Evangelical Theology: An Introduction*, New York, Holt, Rinehart and Winston, 1963.

Barth, Karl. *Prayer*, D. E. Saliers (ed.), traducere în limba engleză de S. Terrien, Philadelphia, Westminster Press, 1985.

Barth, Karl, *Church Dogmatics: The Doctrine of God*, vol. 2, London, T&T Clark, 1957.

Barth, Karl, *The Word of God and the Word of Man*, New York, Harper & Row, 1957.

Baruch A. Levine, *Silence, Sound and the Phenomenology of Mourning in Biblical Israel*, JANES (Journal of Ancient Near Eastern Society – pt lista abrevieri) 22 (1993).

Barstad, Hans M., *The Religious Polemics of Amos*, Brill, 1984.

Berkovits, Eliezer. *Faith After the Holocaust*. New York, NY: KTAV Publishing House, 1973.

Berlin, Adele, *The Dynamics of Biblical Parallelism, Revised +Expanded*, Foreword by David Noel Freedman, Bloomington, Indiana University Press, 1985.

Biblia sau Sfânta Scriptură cu Trimiteri, traducere Dumitru Cornilescu, ediție revizuită, 2019.

Bible, New International Version, Zondervan, 2016.

Bible, New King James Version, Zondervan, 1993.

Bible, New Living Translation, versiune online.

Bible, New American Standard Bible, Zondervan, 2012.

Bible, American Standard Version, Zondervan, 2003.

Blaga Lucian, *Trilogia cunoașterii*, București, Humanitas, 2013.

Block, Daniel, “The View from the Top: The Holy Spirit in the Prophets” în *Power and Promise, The Role of the Spirit of God in the Old Testament*, 2011.

Blumhofer, E. *Purity and Preparation*, Peabody, MA, Hendrickson, 1986.

Bo, Johnson, "Form and Message in Lamentations", JOPT, vol. 97, no. 1, 1985.

Bock Darell L., *A Theology of Luke and Acts: biblical theology of the New Testament*, Michigan, Zondervan, 2012.

Bruce N. Fisk, “Offering Isaac Again and Again: Pseudo-Philo’s Use of the Aqedah as Intertext,” *The Catholic Biblical Quarterly* 62, no. 3 (July 1, 2000).

Brueggemann, Walter, “The Costly Loss of Lament”, JSOT 36 (1986).

Brueggemann, Walter, *Theology of the Old Testament, Testimony, Dispute, Advocacy*, Fortress Publishing, Minneapolis, 2005.

Brunner F.D., *A Theology of the Holy Spirit: The Pentecostal Experience and the New Testament Witness*, Grand Rapids, Eerdmans, 1970.

Bubber, Martin, "Eclipse of God, Studies" in *The Relation between Religion and Philosophy*, Princeton Unive. Press, 2016.

Bulgakov, Serghei, *Lumină neînserată – contemplații și reflecții metafizice*, București, Anastasia, 1993.

Caraman Maximilian, *Când Cel Nevăzut Își Ascunde Fața*, Provocări și tendințe actuale în științele socio-umane, Arad, Editura Universității Aurel Vlaicu, 2020.

Carol A. Newsom, *Re-considering Job*, CurBR 5, nr. 2 (2007).

Chomsky, Noam, "Aspects of the theory of syntax Cambridge." *Multilingual Matters: MIT Press* (1965).

Clement, Olivier, *Trupul morții și al slavei*, Ed. Christiana, București, 1996.

Clines, David J. A., *Job 1-20*, Volume 17. United States: Zondervan, 2015; idem, *Job 38-42*, *World Biblical Commernary*, vol.18b, Nashville, Thomas Nelson, 2011, 1443-72.

Clines, David J. A., *Job 1-20*, Volume 17. United States: Zondervan, 2001.

Cohen, Benjamin Doron, *The Theological Problem of the Silence of God*, Kyoto, Doshisha University, 1992.

Cooper, L. E., *Ezekiel* (Vol. 17) (Nashville: Broadman & Holman, 1994).

Creția Petru, *Cinci cărți din Biblie traduse și comentate*, București, Humanitas, 2020.

Davis, Ellen, *Swallowing Hard: Reflections on Ezekiel' Dumbness*, în *Signs and Wonders: Biblical Texts in Literary Focus*, Ed. J. C. Exum; Semeia Studies; Atlanta: Scholars Press, 1989.

Dicționar biblic, Oradea

Dieter, M.E., *The Holiness Revival of the Nineteenth Century*, Lanham, Scarecrow Press, 1996.

Dionisie Areopagitul, *Despre Numele divine*, București, Ed. Polirom, 2018, I, 1, col 58.

Dempster M. W., B. D. Klaus, D. Peterson (ed.), *Called and Empowered, Global Mission in Pentecostal Perspective*, Michigan, Baker Academic, 2015.

- Dimont, Max, *„Evreii, Dumnezeu și istoria”*, București, Hasefer, 2007.
- Draper, Paul and Trent Dougherty, “Explanation and the Problem of Evil.” In *The Blackwell Companion to the Problem of Evil*, edited by Justin P. McBrayer and Daniel Howard-Snyder, 67–82. Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2013.
- Draper, Paul. 2008. “The Problem of Evil.” In *The Oxford Handbook of Philosophical Theology*, edited by Thomas P. Flint and Michael C. Rea, 332–51. Oxford: Oxford University Press
- Driver S.R., *The Books of Joel and Amos*, Cambridge: University, 1907.
- Dunn J.D.G, *Baptism in the Holy Spirit*, Philadelphia, Westminster Press, 1970.
- Ebach, Jürgen, “Silence in the Bible: A Short Introduction and Seven Miniatures,” *Concilium* 2015, no. 5 (2015).
- Ervin, H.M. “*Hermeneutics: A Pentecostal Option*”, *Pneuma* 3.2, 1981.
- Evdokimov, Paul, *Rugul aprins*, Timișoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1991,â.
- Faupel D. W., The Function of Models in the Interpretation of Pentecostal Thought, în *Pneuma* 2.1, primăvara 1980.
- Fee, Gordon D, “Biblical and Theological Dimensions of Global Mission in the Pentecostal Tradition”, în *Called and Empowered, Global Mission in Pentecostal Perspective*
- Firth, David G. *1&2 Samuel*, ApOTC 8. Nottingham, Apollos, 2008.
- Fox, Michael V. “God’s Answer and Job’s Response.” *Biblica*, no. 1 (2013)
- Friedman, Maurice S. *Martin Buber's life and work*. Vol. 1. Wayne State University Press, 1988.
- Gary A. Anderson, *A Time of Mourn, a Time to Dance: The Expression of Grief and Joy in Israelite Religion*, University Park, Pennsylvania State University Press, 1991.
- Hadjiev, Tchavdar, „Elijah’s Alleged Megalomania: Reading Strategies for Composite texts, with 1 Kings as an Example,” *JSOT* 39 (2015).
- Ham T. C., “The Gentle Voice of God in Job 38,” *JBL*132, no. 3 (2013).
- Harrelson, Walter, *Famine in the Perspective of Biblical Judgments and Promises*, în *Soundings: An Interdisciplinary Journal*, Vol. 59, No. 1, Penn State University Press, Spring 1976.

Hebrew OT: Westminster Leningrad Codex, în *Bible Hub Search, Study the Bible in Many Languages*, 2023.

Heidegger, M., *Originea operei de artă*, București, Humanitas, 1995.

Hesse, Hermann, *Jocul cu mărgelile de sticlă*, București, Rao, 2013.

Hilton Denan Julie, *The Divine Voice in Scripture: Ruah ha-Kodesh in Rabbinic Literature*, The University of Texas at Austin, 2009.

Hollenweger, W. J., After Twenty Years' Research on Pentecostalism, *Theology*, 87(720), 1986.

Huizenga, Leroy Andrew, "The Aqedah at the End of the First Century of the Common Era: Liber Antiquitatum Biblicarum, 4 Maccabees, Josephus' Antiquities, 1 Clement," *Journal for the Study of the Pseudepigrapha* 20, no. 2 (December 2010).

Jamieson, R., Fausset A. R. Și Brown D., *Commentary Critical and Explonatory on the Whole Bible* (Vol. 1), Oak Harbor, Logos, 1977.

Leveque, Jean, *Job ou le drame de la foi*, Gilbert, T. & Miles, F. (eds). Vol. 216.

Jones, Gwilym H., *1 & 2 Kings: Based on the Revised Standard Version*, Grand rapids London, 1984.

Johnson, Paul, *O istorie a evreilor*, București, Humanitas, 2015.

Josephus, Flavius, *Antichități iudaice*, vol. I, București, Hassefer, 2015.

Keil, C. F. and F. Delitzsch, *Commentary on the Old Testament* (Vol. 9), Peabody, M: Hendrickson, 1996.

Kasemann, E., *New Testament Questions of Today*, Londra, S. C. M. Press, 1969.

Kessler, John, *Between Hearing and Silence, A Study in Old Testament Theology*, Baylor University Press, Waco Texas, 2020.

Kirkegaard, Soren, *Frică și cutremur*, citit online: <https://www.scribd.com/doc/276960535/Frica-Si-Cutremur-Soren-Kierkegaard>

Koldiejchuk, Brian, *Mother Teresa: Come Be My Light*, Doubleday Religion, 2007.

Hollenweger, W.J., "Pentecostals and Charismatic Movement", în Jones, Wainright (ed.), *The Study of Spirituality*.

Hollenweger, W.J., *The Pentecostals*, Peabody, Hendrickson, 1972.

Hollenweger, W.J., "After Twenty Years 'Research of Pentecostalism'", în *Theology* 87, noiembrie, 1984.

Hollenweger, W.J., "The Critical Tradition of Pentecostalism", în *JPT* 1, 1992.

Kusto, John F., *Between Heaven and Earth: Divine Presence and Absence in the Book of Ezekiel*, în *Biblical and Judaic Studies from University of California, San Diego*, Volume 7, ed. by Propp William Henry, Winona Lake, Indiana, 2000.

Ladd, G. A., *Prezența viitorului*, Oradea, Cartea creștină,, 1997.

Le Breton David, *Despre tăcere*, București, All, trad. rom. de Zaharia Constantin, 2001.

Litwak Kenneth Duncan, *Biblical echoes in Luke-Acts Telling the History of God's People Intertextually*, T&T Clark International, New York, 2005.

Măcelaru, Marcel Valentin, *From Divine Speech to National/Ethnic Self-Definition in the Hebrew Bible*, Worcester College University of Oxford Trinity Term, 2007.

Malden, MA: Wiley-Blackwell, sau "'Breaking Down the Walls that Divide': Virtue and Warrant, Belief and Nonbelief." *Faith and Philosophy* 21.

Manfred Oeming and Konrad Schmid. "Job's Journey: Stations of Suffering." *Critical Studies in the Hebrew Bible*, Winona Lake, Eisenbrauns, 2015.

Mare, Leonard P., „*Ezekiel, Prophet of Spirit*”, OTE 31/3 (2018).

Mark J. Boda, „The Priceless gain in Penitence: From Communal Lament to Penitential Prayer in the 'Exilic Liturgy of Israel'”, în *Lamentation in Ancient and Contemporary Cultural Contexts*, ed. nancy C. Lee, Atlanta, Society of Biblical Literature, 2008.

McDonnell, "Experiential and the Social: New Models from the Pentecostal/ Roman Catholic Dialogue", în *One in Christ*, 9, 1973.

McDonnell, K., "The Distinguishing Characteristics of the Charismatic-Pentecostal Spirituality", în *One in Christ*, 10.2, 1974.

- Menzies, William and Menzies, Robert *Spirit and Power, Foundations of Pentecostal Experience*, Zondervan, Grand Rapids, Michigan, 2000.
- Milazzo, G. T., *The Protest and the Silence: Suffering, Death and Biblical Theology*, Minneapolis, Fortress Press, 1992.
- Mocan, Beneamin, *Imaginarul teologic pentecostal românesc și construirea unei teologii publice în societatea contemporană*, teză de doctorat susținută în cadrul UAV, Arad, 2022.
- Moyter, în *The Day of Lion, the Message of Amos*, InterVarsity Press, Leicester, 1984.
- Montague George, T., *The Holy Spirit: Growth of a Biblical Tradition*, New York: Paulist, 1976.
- Moore, R. D., "A Pentecostal Approach to Scripture", *The Seminary Viewpoint*, 8.1, 1987.
- Morris, Thomas V., The Hidden God, *Philosophical Topics*, vol. 16, nr. 2, Philosophy of Religion (FALL 1988), University of Arkansas Press
- Moyter, în *The Day of Lion, the Message of Amos*,
- Muretov M., *Filosofia lui Filon din Alexandria în relație cu învățătura lui Ioan Teologul despre Logos*, București, Ed. Humanitas, 1998.
- Neher, Andre, *Exilul cuvântului: de la Tăcerea biblică, la Tăcerea de la Auschwitz*, București, Hasefer, 2002.
- Neve, R. Lloyd, "The Spirit of God in the Old Testament" în *Cleveland: Center for Pentecostal Theology*, 2011.
- Newbigin, L., *The Household of God, Londra, SCM Press, 1953*.
- Newell, B. Lynne. "Job: Repentant or Rebellious?" *The Westminster Theological Journal* 46, no. 2 (1984).
- Newsom Carol A., *The Book of Job, A Contest of Moral Imaginations*, Oxford University Press, 2003
- Papahagi, Adrian și Neamțu, Mihail, *Geneză și înviere – Cum citim azi Biblia?*, București, Marile cărți, 2022.
- Paul, Shalom M, *Amos*, Minneapolis, Fortress, 1995.
- Petcu, Liviu, „Concepția despre îndumnezeire în tradiția alexandrină: Origen și Clement”, în *Theologica Catholica*, 56/2011, 31-44, Studia Universitaria Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, 2011.

Platon, *Opere*, VII, București, Editura Științifică, 1993.

Radice, Roberto și Runia D. T., *Philo of Alexandria – An Annotated Bibliography 1937-1986*, Leiden, Brill, 1996.

Rashi, *The Torah: With Rashi's Commentary, Translated, Annotated and Elucidated*, Brooklyn, New York, Mesorah Publication, 2015.

Remete, George, *Cunoașterea prin tăcere*, Alba Iulia, Reîntregirea, 2004.

Rice, Gene, *Nations under God: A Commentary on the Book of 1 Kings*, Grand Rapids: Emerald Publishing Co., 1990.

Riley, Sean A, *Saints an Moral Philosophy*, (teză de doctorat susținută în cadrul Faculty of Baylor University), 2011.

Robinson, Bernard P., *Elijah at Horeb, 1 Kings 19:1-18: A Coherent Narrative?* în *Revue Biblique*, vol. 98. Nr. 4(oct. 1991).

Robson James, „Ezekiel”, în *A Biblical Theology of the Holy Spirit*, editat de Trevor J. Burke și Keith Warrington (Eugene: Cascade, 2014).

Routledge, Robin, *The Spirit and the Future in the Old Testament: Restoration and Renewal, în Presence, Power and Promise: The Role of the Spirit of God in the Old Testament*, ed. De David G. Firth și Paul D. Wegner, Downers Grove: IVP, 2011.

Radice, Roberto și Runia D. T., *Philo of Alexandria – An Annotated Bibliography 1937-1986*, Leiden, Brill, 2002.

Routledge, Robin L., „Death and Afterlife in the Old Testament”, *JEBS*, nr. 1, 2008.

Rowley, H. H., *Job*. NCB. London: Nelson, 1970.

Runia, D. T., *God and Man in Philo of Alexandria*, in *The Journal of Theological Studies*, vol. 39, No. 1 (April 1988), Oxford University Press.

S. J. Driver, *The Books of Joel and Amos*, Cambridge, Cambridge University Press, 1901.

Săsână, Madeea, „Călăuza rățăciților” ca itinerar al minții în Dumnezeu, București, Fundația Națională pentru Știință și artă, Academia Română, 2002.

Schelleberg, J. L., *Divine Hiddenness and Human Philosophy*, GREEN and SRUMP, *Hidden Divinity and Religious Belief*, Cambridge University Press, 2015a

Schellenberg, J. L. 2005a. "The Hiddenness Argument Revisited (I)." *Religious Studies* 41:201–15.

Schellenberg, J. L., "Divine Hiddenness Justifies Atheism." In *Contemporary Debates in Philosophy of Religion*, edited by Michael L. Peterson and Raymond VanArragon, 1998.

Schellenberg, J. L., *Divine Hiddenness and Human Reason*, Ithaca, Cornell University Press, 1993.

Schellenberg, L. J., *The Hiddenness Argument: Philosophy's New Challenge to Belief in God*, Oxford University Press, 2015.

Sf. Grigorie de Nissa, Omilii la Ecclesiast, omilia VII, în *Scrieri*, vol. II, colecția "Părinți și Scriitori Bisericești", București, 1998.

Snyder, Daniel Howard și Mosen, Paul K., *Divine Hiddenness: New Essays*, Cambridge, Cambridge University Press, 2002.

Speiser, E. A., "The Biblical Idea of History in Its Common Near Eastern Setting", în Judah Goldin (ed.), *The Jewish Experience*, Yale, 1976.

Sprinkle, Preston M., „Ezekiel”, in *What the Old Testament Authors Really Cared About: A Survey of Jesus Bible*, editat de Jason S. Derouchie, Grand Rapids, Kregel, 2013.

Steven Jack Land, *Spiritualitatea pentecostală, o pasiune pentru Împărăție*, Oradea, Casa Cărții, 2020.

Studying Global Pentecostalism, Ed. Allan Anderson, Michael Bergunder, A. Droogers, Cornelis Van Der Laan, Los Angeles, Univ. of California Press, 2010.

Sweeney, Marvin, *Berit Olam: The Twelve Prophets*, Volume 2. Minneapolis, Liturgical Press, 2021.

Sweeny, Marvin A., *I & II Kings, A Commentary*, Westminster, John Knox Press, 2007.

Tomlinson A. J. (ed.), *The Evening Light and Church of God Evangel*, Cleveland, Martie, 1910.

Torresan, Paolo, "Silence in the Bible", în *Jewish Bible Quarterly*, 2003, 31 (3).

Turner, Denis, *The Darkness of God: Negativity in Christian Mysticism*, Cambridge, Cambridge University Press, 1998.

VanGemeren, Willem and Abernethy, Andrew "The Spirit and the Future: A Canonical Approach," in *Presence, Power, and Promise: The Role of the Spirit of God in the Old Testament*, edited by David G. Firth and Paul D. Wegner (Downers Grove: IVP, 2011).

Von Rad, Gerhard, *Wisdom in Isarel*, Trinity Press International, Harrisburg, 1993.

Von Rad, Gerhard, *Old Testament Theology vol. I, The Theology of Israel's Historical Traditions*, Westminster John Knox Press, Louisville, London, 2001.

Von Rad, Gerhard, *The Message of the Prophets*, W. B. Eedmans Publishing Company, 1991.

Von Rad, Gerhard, *Holy War in Ancient Israel*. United Kingdom: W.B. Eerdmans Publishing Company, 1991.

Walter, Arthur, *The Tongue of Fire, or the True Power of Christianity*, New York, Harper, 1956.

Walsh, Jerome T., *1 Kings*, Collegville, Minnesota, Liturgical Press, 1996.

Walton, H. John, Old Testament Leadership, in *Presence, Power, and Promise: The Role of the Spirit of God in the Old Testament*, edited by David G. Firth and Paul D. Wegner (Downers Grove: IVP, 2011).

Wiesel, Elie, *Despre tăcere*, Editura All, București, 2001.

Wigoder, Goeffrey (coord.), *Enciclopedia Iudaismului*, Bucure;ti, Hasefer, 2016.

Williams, Roland J., *Hebrew Syntax; An Outline*, 2nd ed., Toronto: Univ. of Toronto, 1976.

Wittgenstein, Ludwig, *Filosofia și credința creștină*, Oradea, Editura Cartea Creștină, 2000.

Wolff, Hans Walter, *A Commentary of the Book of the Prophet Hosea*, Translated by Gary Stansell, Hermenia, Philadelphia, Fortress, 1974.

Wray Beal, Lissa M., *1 & 2 Kings*, Nottingham, Apollos, 2014.

